

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 377/378.09:74/75(477)''18/193''

Андрій Никифоров

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0576-980X

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/405-414

ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ВИДИ, КРИТЕРІЇ, ОЦІНКИ

У статті в історичній ретроспективі розглянуто витoki й особливості розвитку національного декоративного мистецтва, що уможливило проаналізувати той ґрунт, на якому розвивалася художньо-реміснича освіта України досліджуваного періоду. Виявлено та схарактеризовано чинники становлення традиційного декоративного мистецтва; визначено критерії композиційних закономірностей створення мистецьких виробів; виявлено основні критерії художньої оцінки творів декоративного мистецтва за композиційною побудовою, орнаментальними мотивами, техніками виконання, колористичними поєднаннями, матеріалами виконання, розміром виробу.

Ключові слова: декоративне мистецтво України, різновиди художніх ремесел, фактори організації закладів художньо-ремісничої освіти, критерії художньої оцінки декоративних виробів.

Постановка проблеми. Соціально-активну та духовно багату особистість сьогодні не можливо уявити без знання історії рідного краю, його національних і культурних традицій. Кожне наступне покоління повинно виховуватися на ідеях та засобах народного мистецтва, історії, краєзнавства, фольклору, рідної мови, звичаїв та обрядів, символіці, природі рідного краю тощо. Серед зазначених засобів одне з провідних місць належить декоративному мистецтву, адже саме воно є тим середовищем, у якому формується світогляд особистості.

Для сучасного етапу розвитку вітчизняного суспільства характерним є зростання національної свідомості народу, посилення звернення спільноти до історико-культурних витоків, зростання усвідомлення значущості збереження різновидів народної творчості. Саме тому вважаємо, що дослідження декоративного мистецтва України взагалі та вивчення особливостей розвитку декоративного мистецтва в умовах систем мистецької освіти Російської та Австро-Угорської імперій ХІХ – початку ХХ століття зокрема є актуальною темою історико-педагогічного дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. У ході наукового пошуку з'ясовано, що джерельна база дослідження означеної проблеми, на превеликий жаль, вкрай обмежена. Важливі наукові матеріали, що розкривають специфіку

різновидів традиційного вітчизняного декоративного мистецтва, містять навчально-методичні посібники для закладів вищої освіти колективу авторів: Є. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич «Декоративно-прикладне мистецтво» та Я. Запaska «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва». Вагомий розділ історії побутування видів народної творчості містять книги Б. Бутник-Сіверського «Українське радянське народне мистецтво» і О. Тищенко «Декоративно-прикладне мистецтво східних слов'ян і давньоруської народності», а також розвідки Д. Антоновича, Л. Жоголь, Т. Кари-Васильєвої, Т. Чугусової та інших.

Варто зазначити, що на важливості національного спрямування освіти наголошували українські прогресивні діячі, педагоги: Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Сухомлинський та інші. Значущість національно-патріотичного виховання молоді на традиціях українського народу висвітлюють у своїх статтях сучасні науковці, такі як Н. Батюк, О. Гевко, Н. Зацепіна, З. Мацишина, А. Мошковська, Г. Філіпчук та багато інших. Зокрема, О. Гевко відзначає унікальні можливості впливу декоративного мистецтва впливу на формування особистості, що є, за висловом авторки, «невичерпною скарбницею духовних і мистецьких цінностей», а також утілює регіональні особливості традиційної народної декоративної мистецької творчості. Адже саме в середовищі національної культури, наголошують О. Воропай, Г. Горинь, О. Данченко, Д. Крвавич, О. Ковальчук, Г. Лозко, В. Наулко, В. Овсійчук, С. Павлюк, В. Черепанова можливе формування всебічно розвиненої, творчої особистості. Дослідниця Л. Плазовська слушно зазначила, що з плином часу, у ході історичного розвитку суспільства, художня діяльність виділилася в окрему галузь мистецької освіти.

У процесі наукового аналізу низки сучасних наукових праць з'ясовано, що на початок ХХІ століття посилилася увага дослідників до вивчення проблем мистецької освіти й навчання декоративного мистецтва в Україні ХІХ – початку ХХ століття. Зокрема, питанню значущості традиційних ремесел в історії розвитку художньої та художньо-ремісничої освіти присвячені розвідки таких науковців, як Н. Авер'янова, В. Андріяшко, О. Аніщенко, Л. Антохіна, О. Крижановська, В. Радкевич, С. Ситняківська, І. Удріс та інші. У контексті вивчення розвитку українського декоративного мистецтва взагалі та окремих його різновидів у змісті художньої освіти зокрема означену тему розглядали І. Батирева, О. Белько, О. Гулей, Л. Серих, Б. Тимків, Р. Шмагало та інші.

Разом із тим, аналіз низки наукових праць засвідчив, що деяким видам традиційного декоративного мистецтва українців та особливостям їх

навчання у змісті художньої освіти, наприклад, вибійці, витинанню, писанкарству, різьбленню по каменю, гутному склу тощо, науковцями приділено лише незначу увагу в історико-педагогічних дослідженнях.

Мета статті – розглянути критерії розвитку та художньої оцінки різновидів декоративного мистецтва України в контексті дослідження історії становлення та розвитку вітчизняної мистецької освіти XIX – початку XX століття.

Методи дослідження. Зазначена мета дослідження зумовила вибір комплексу взаємоузгоджених методів, а саме: теоретичного аналізу наукової літератури, синтезу, порівняння, узагальнення й систематизації отриманої інформації задля виявлення та характеристики факторів, що сприяли організації закладів художньо-ремісничої освіти в Україні досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. Мистецьке життя нашого часу тісно пов'язане з духовною та матеріальною спадщиною народної творчості. Духовність народного мистецтва, його тісний зв'язок із природою, невіддільність від матеріальної практики стали тими уроками, без вивчення яких неможливе створення професійного мистецтва (Антонович та Удріс, 2004). Саме тому особливої актуальності нині набули питання формування творчої національно-свідомої особистості, про роль і місце традиційного народного мистецтва рідного краю в контексті світової культури та виховання в молоді поваги до духовних і матеріальних досягнень свого народу.

У XIX – на початку XX століття народні майстри, ремісники-кустари, як і в попередні віки, створювали своє мистецтво художнього оздоблення предметів побуту. Важливо зазначити, що традиційне народне мистецтво успадкувало стародавні форми людської культури, адже воно створювалося селянами та побутовало на селі, у сільських помешканнях серед буденних, повсякденних речей, і не тільки серед них, а й в них самих (Варивончик, 2018). Разом із тим, традиційне народне декоративне мистецтво зберегло донині естетичні уявлення минулих поколінь, їхні вподобання та художні смаки. Саме тому неможливо переоцінити значущість історичного художньо-естетичного досвіду українців, накопиченого і сконцентрованого протягом століть у різновидах народного декоративного мистецтва (Воропай, 1966; Лозко, 1995). Д. Антонович виокремив і схарактеризував основні етапи становлення, розвитку та побутування провідних видів декоративного мистецтва. Наразі, перші зразки художніх ремесел, у яких виявлено помітний поділ виробів декоративного мистецтва для різних верств населення відбувся в

добу Київської Русі (Антонович, 1993). Майстри-ремісники започаткували створення виробів різної вартості. Пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва кожної конкретної епохи засвідчили, як люди навчилися працювати з природними матеріалами, які вироби з них створювали, якого значення надавати їм оздоблюючи за допомогою символів-знаків в орнаменталі, завдяки якій звичайні речі повсякденного вжитку перетворювалися на мистецькі твори (Данченко, 1982).

Важливо зазначити, що з розвитком торгівлі значно розширився діапазон матеріалів для виготовлення й оздоблення декоративно-утилітарних речей: дорогі тканини (оксамит, атлас, шовк), металеві (срібні, золоті) та шовкові нитки, лелітки, блискітки, тасьма, шнури, стрічки, коштовне каміння, бісер тощо (Гулей, 2020). На всіх етапах історичного розвитку вироби традиційних ремесел, залишаючись невіддільною частиною матеріальної культури народу, водночас ставали важливою сферою духовної культури нації. Засади духовного, естетичного й художнього наповнення в декоративному мистецтві невіддільні від практичного, ужиткового (Запаско, 1969; Жоголь, 1970). Єдність духовного і матеріального обґрунтовує основну відзнаку народного декоративно-прикладного мистецтва.

Варто наголосити на тих історичних фактах, які доводять, що: якщо на початку розвитку ремесел створювалися сільськими майстрами речі для власного користування, то, починаючи від XVII століття, вироби різних видів художніх ремесел почали виготовляти для реалізації, спочатку на місцевих, а згодом і на віддалених ярмарках. Є. Антонович акцентує увагу на тому, що, на перший погляд, може скластися думка, що вироби, виготовлені майстрами на першому, ремісничому етапі розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва, були більш досконалішими. Оскільки вироби, виготовлені для себе, виконані з більшою любов'ю до них майстра, і, здавалося б, повинні відрізнятися більшою довершеністю в порівнянні з речами, створеними на продаж. Проте, зіштовхнувшись із проблемою конкурентоспроможності художніх товарів широкого продажу, майстри народних промислів змушені були значну увагу зосередити (крім удосконалення технологічних процесів) на привабливості, виразності, яскравості оздоблення декоративних виробів. Саме тому творам XVIII – XIX століття властива пишна декоративність, конструктивність, доцільність та цілісність оздоблення (Антонович та ін., 1993). Разом із тим, у пошуках найбільш виразних та гармонійних форм створення та декорування речей, майстри виробили прийоми, які відрізняють традиційне народне мистецтво від професійного. Важливо вказати, що в межах суто професійного декоративного мистецтва працюють

художники з чітко вираженими індивідуальними рисами творчості, які закріплені професійними знаннями (Антонович та ін., 1997). Натомість у народному мистецтві простежується розвиток певного локального художнього явища в конкретному регіоні України, можливо, навіть, характерні художні риси проявляються у виробках майстрів із однієї місцевості чи села (Кара-Васильєва, Чегусова, 2005), як, до прикладу, ткани рушники в Кролевці, лозоплетіння в Боромлі, гончарство в Межиричі на Сумщині тощо.

У минулому майстер витрачав багато часу та зусиль на підготовчі процеси, зазначається в навчальному посібнику «Українське народознавство» за редакцією С. Павлюка: зсукування пряжі, фарбування ниток, ткання полотна тощо. З плином часу, деякі допоміжні та підсобні операції було механізовано, проте основний принцип рукотворності традиційного декоративного мистецтва повинен залишитися незмінним, оскільки саме ручна праця визначає унікальність та неповторність виробів, зумовлює їх духовне наповнення (*Українське народознавство*, 1994). Відсутність духовного наповнення призводить до невдалої стилізації виробів декоративного мистецтва. Зазначимо, що дотримання традицій не означає копіювання виробів, виготовлених багато років тому, адже поняття «традиція» передбачає необхідність розвитку та руху (Наулко, 1991).

Дослідники історії розвитку декоративного мистецтва наголошують, що на зламі XIX та XX століть традиційне народне декоративне мистецтво витримало складний період конкуренції з фабричними виробами. Багато кустарних художніх ремесел перебували на грані практичного зникнення. Передова українська інтелігенція досліджуваного періоду доклала багато зусиль, щоб зберегти народне мистецтво й організувати заклади художньої та художньо-ремісничої освіти. Насамперед, це – художники-професіонали, майстри-наставники, історики, мистецтвознавці, меценати, добротинники, видатні діячі мистецтва, культури, науки й освіти, активісти земських установ.

Основні чинники розвитку різновидів традиційного декоративного мистецтва (художньої вишивки, художнього ткацтва, вибійки, витинання, декоративного розпису, писанкарства, художньої кераміки, художнього скла та бісероплетіння, плетіння з природних матеріалів, художньої обробки деревини, каменю та металу), як у минулому, так і в умовах сьогодення, виокремила в дисертаційному дослідженні О. Гевко, це: знання і відчуття матеріалу, перевага застосування природних, екологічних матеріалів, наслідування традицій, постійна варіативність при створенні декоративних композицій (Гевко, 2003).

Народні майстри протягом багатьох століть нагромаджували досвід і з покоління в покоління передавали секрети вдосконалених традиційних форм декоративних виробів, сталих композиційних схем орнаментів, гармонійних поєднань кольорів, прийомів стилізації тощо. Стилізація об'єкта базується на спрощенні його форми, згідно з призначенням орнаменту. Стилізуючи форму, не можна зображати її натуралістично, такою як вона є в дійсності. Зазначений процес залежить від фантазії майстра та його художнього смаку. При цьому, велике значення в декоративному виробі має тло, на якому виконується стилізований орнамент. Тло великою мірою впливає на посилення виразності та звучання орнаменту в оздобленні декоративних виробів.

Аналіз розвідок О. Гулей, К. Даглідіян, З. Мацишиної, Л. Плазовської, Р. Шмагала уможливив визначити критерії композиційних закономірностей створення речей декоративно-прикладного мистецтва, до яких належать: загальнохудожні закони а, також, композиційні закони, що діють локально в окремих видах декоративного мистецтва. Закони, що діють у багатьох видах мистецтва, називаються головними, а саме: закони традиції, цілісності, тектоніки, масштабу, пропорційності, контрасту та нюансу. До законів, що діють в окремих видах мистецтва, відносяться композиційні прийоми (ритм, симетрія, асиметрія, статика, динаміка) та засоби виразності (фактура, текстура, колір, графічність, ажурність) (Гулей, 2010; Даглідіян, 2008; Мацишина, 2007; Плазовська, 2013; Р. Шмагало, 2005). Крім того, існує поділ орнаментів на площинні та рельєфні. Виразальним засобом орнаменту є мотив: первинний елемент, який впливає на глядача пластичними та колористичними якістьми, що мають певну художню виразність. Орнаментальний узор може будуватися за допомогою одного або кількох співзвучних мотивів за рахунок ритмічної їх організації (Гулей, 2010, с. 18). Орнаментальні мотиви відносно характеру рисунка розподіляють на дві великі групи: необразотворчі мотиви (геометричні й негеометричні) та образотворчі, створені на основі рослинних, тваринних (зооморфних), людських (антропоморфних) форм або ж на основі предметів матеріальної культури (знаряддя праці, музичні інструменти тощо) (Гулей, 2017, с. 37). Доцільно вказати на основні критерії художньої оцінки творів декоративного мистецтва за: композиційною побудовою, орнаментальними мотивами, техніками виконання, колористичними поєднаннями, матеріалами виконання, розміром виробу (Гулей, 2010, с. 25).

Аналіз низки праць сучасних дослідників переконує, що неможливо перебільшити роль науковців (істориків, істориків мистецької освіти,

культурологів, мистецтвознавців) у вивченні особливостей різновидів народних ремесел України XIX – початку XX століття (Гевко, 1999; Ковальчук, 1992; Кривавич та ін., 2004; Крижановська, 2011). Без наукового дослідження, без передачі його майбутнім майстрам-наставникам, педагогам-художникам, фахівцям образотворчого й декоративного мистецтва, відродження традиційного декоративного мистецтва, його подальший розвиток відбуватиметься, на наше глибоке переконання, надто повільно.

На жаль, нині деякі художники помилково вважають, що такі види декоративного мистецтва, як вишивка, ткацтво, витинання, розпис, писанкарство, плетіння із природних матеріалів і бісеру, художнє скло, вибійка, художня обробка дерева і каменю тощо, не потребують високого рівня професійної підготовки фахівців і ретельного вивчення законів образотворчості. Наслідками такого підходу до проблем художньої освіти сфери декоративного мистецтва є нехтування традиційності та виготовлення далеко не художніх речей. Вважаємо, що використання в сучасній мистецькій освіті історичного досвіду розвитку декоративного мистецтва на засадах традиційності народної творчості допоможе вдосконалити освітній процес закладів художньої та художньо-ремісничої освіти.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, вищезазначене: лише спрямування змісту підготовки майбутніх майстрів декоративного мистецтва в закладах мистецької освіти різних рівнів на знайомство вихованців з видами традиційної народної творчості, зокрема з особливостями декоративного мистецтва України XIX – початку XX століття може забезпечити ту основу, на якій виховуються художньо-естетичні смаки, закладається ґрунт для виконання гарного виробу декоративного мистецтва.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні проблем теоретичної складової і змістового наповнення методичного забезпечення навчання декоративного мистецтва в Україні в умовах адміністративно-територіальної і соціально-політичної залежності від Російської та Австро-Угорської імперій XIX – початку XX століття.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович, Д. (1993). *Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича*. Київ: Либідь (Antonovych, D. (1993). *Ukrainian culture: lectures edited by Dmytro Antonovych*. Kyiv: Lybid).
- Антонович, Є., Захарчук-Чугай, Р., Станкевич, М. (1993). *Декоративно-прикладне мистецтво*. Львів: Світ (Antonovych, Ye., Zakharchuk-Chuhai, R., Stankevych, M. (1993). *Arts and crafts*. Lviv: World.)
- Антонович, Є., Проців, В., Свид, С. (1997). *Художні техніки у школі*. Київ: ІЗМН (Antonovich, Ye., Protsiv, V., Svyd, S. (1997). *Art techniques at school*. Kyiv).

- Антонович, Є., Удріс, І. (2004). *Нариси з історії українського мистецтвознавства. Історія українського мистецтва в працях вчених київської школи кінця XIX – початку XX століття*. Київ; Кривий Ріг: Видавничий дім (Antonovych, Ye., Udrys, I. (2004). *Essays on the history of Ukrainian art history. History of Ukrainian art in the works of scientists of the Kyiv school of the late XIX – early XX centuries*. Kyiv; Kryvyi Rih: Publishing House).
- Варивончик, А. (2018). *Художні промисли України: генеза, історична еволюція, сучасний стан та тенденції: монографія*. Київ: Ліра-К (Varyvonchuk, A. (2018). *Arts of Ukraine: genesis, historical evolution, current state and trends: monograph*. Kyiv: Lira-K.)
- Воропай, О. (1966). *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис*. Мюнхен: Українське видавництво (Voropai, O. (1966). *Customs of our people. Ethnographic essay*. Munich: Ukrainian Publishing House).
- Гевко, О. (1999). Вплив декоративно-ужиткового мистецтва на формування національно-патріотичних рис студентської молоді. *Наука і сучасність: збірник наукових праць*, 26, 14-19 (Hevko, O. (1999). The influence of decorative and applied arts on the formation of national-patriotic features of student youth. *Science and modernity: a collection of scientific papers*, 26, 14-19).
- Гевко, О. (2003). *Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Київ (Hevko, O. (2003). *National-patriotic education of students of higher pedagogical institutions by means of decorative and applied arts* (PhD thesis). Kyiv).
- Гулей, О. (2020). Використання сучасних матеріалів у змісті інноваційних технологій підготовки фахівців образотворчого мистецтва. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 223-225). Суми (Hulei, O. (2020). The use of modern materials in the content of innovative technologies for the training of fine arts. *Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change: materials of the VI International scientific-practical conference*, (pp. 223-225). Sumy).
- Гулей, О. (2010). *Декоративно-прикладне мистецтво: навчальний посібник*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка (Hulei, O. (2010). *Decorative and applied arts: a textbook*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S Makarenko).
- Гулей, О. (2017). Орнамент як феномен декоративно-прикладного мистецтва у дослідженнях науковців радянського часу. *Теорія і практика сучасної науки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Чернівці, (сс. 37-38) (Hulei, O. (2017). Ornament as a phenomenon of decorative and applied art in the research of scientists of the Soviet era. *Theory and practice of modern science: materials of the II International scientific-practical conference*. Chernivtsi, (pp. 37-38).
- Даглідян, К. (2008). *Декоративная композиция*. Ростов-на-Дону: Феникс (Dagldian, K. (2008). *Decorative composition*. Rostov-on-Don: Phoenix).
- Данченко, О. (1982). *Народні майстри*. Київ: Радянська школа (Danchenko, O. (1982). *Folk masters*. Kyiv: Soviet school).
- Жоголь, Л. (1970). Деякі тенденції розвитку декоративного мистецтва. *Образотворче мистецтво*, 4, 8-12 (Zhogol, L. (1970). Some trends in the development of decorative arts. *Fine Arts*, 4, 8-12).
- Запаско, Я. (1969). *Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва*. Львів: ЛУ (Zapasko, Ya. (1969). *Essays on the history of Ukrainian decorative and applied arts*. Lviv: LU).

- Кара-Васильєва, Т., Чегусова, З. (2005). *Декоративне мистецтво України ХХ століття: у пошуках «великого стилю»*. Київ: Либідь (Kara-Vasylieva, T., Chehusova, Z. (2005). *Decorative art of Ukraine of the XX century: in search of "great style"*. Kyiv: Lybid).
- Ковальчук, О. (1992). *Українське народознавство: книга для вчителя*. Київ: Освіта (Kovalchuk, O. (1992). *Ukrainian ethnography: a book for teachers*. Kyiv: Education).
- Крвавич, Д., Овсійчук, В., Черепанова, С. (2004). *Українське мистецтво*. Львів: Світ (Krvavych, D., Ovsiichuk, V., Cherepanova, S. (2004). *Ukrainian art*. Lviv: World).
- Крижановська, О. (2011). Освіта й культура українських селян наприкінці ХVІІІ століття. *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ століття, 19, 243-264* (Kryzhanovska, O. (2011). Education and culture of Ukrainian peasants in the late eighteenth century. *Problems of the history of Ukraine of the XIX – the beginning of the XX century, 19, 243-264*).
- Лозко, Г. (1995). *Українське народознавство*. Київ: Зодіак-ЕКО. (Lozko, G. (1995). *Ukrainian ethnography*. Kyiv: Zodiac-ECO).
- Мацішина, З. (2007). Декоративно-прикладне мистецтво виховного процесу педагогічної діяльності в Україні початку ХІХ–ХХ століття. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць, 3, 121-123* (Matsyshyna, Z. (2007). Decorative and applied art of the educational process of pedagogical activity in Ukraine at the beginning of the XIX–XX century. *Actual problems of humanitarian education: collection of scientific works, 3, 121-123*).
- Наулко, В. (1991). *Культура і побут населення України*. Київ: Либідь (Naulko, V. (1991). *Culture and life of the population of Ukraine*. Kyiv: Lybid).
- Плазовська, Л. (2013). *Декоративне мистецтво в практиці вчителя*. Київ: Кондор (Plazovska, L. (2013). *Decorative art in teacher's practice*. Kyiv: Condor).
- Українське народознавство* (1994). С. Павлюк, Г. Горинь, Р. Кирчів (ред.). Львів: Фенікс (*Ukrainian ethnography* (1994). S. Pavliuk, G. Horyn, R. Kyrchiv (Eds.). Lviv: Phoenix).
- Шмагалo, Р. (2005). *Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції: монографія*. Львів: Українські технології (Shmagalo, R. (2005). *Art education in Ukraine in the middle of the XIX – middle of the XX century: structuring, methodology, artistic positions: monograph*. Lviv: Ukrainian technologies).

РЕЗЮМЕ

Никифоров Андрей. Декоративное искусство Украины XIX – начала XX века: виды, критерии, оценки.

В статье в исторической ретроспективе рассмотрены истоки и особенности развития декоративного искусства, что позволило проанализировать ту почву, на которой развивалось художественно-ремесленное образование Украины исследуемого периода. Выявлены и охарактеризованы факторы развития традиционного декоративного искусства; определены критерии композиционных закономерностей создания декоративных изделий; обозначены основные критерии художественной оценки произведений декоративного искусства по композиционным построениям, орнаментальным мотивам, техникам исполнения, колористическим сочетаниям, материалам исполнения, размерам изделия.

Ключевые слова: декоративное искусство Украины, разновидности художественных ремесел, факторы организации учреждений художественно-ремесленного образования, критерии художественной оценки декоративных изделий.

SUMMARY

Nykyforov Andrii. Decorative art of Ukraine of the XIX – the beginning of the XX century: types, criteria, estimations.

The origins and peculiarities of the development of national decorative art in historical retrospect were considered in the present article which allowed to analyze the basis on which the arts and crafts education of Ukraine of the studied period was developed.

This aim of the study led to the choice of a set of mutually agreed methods.

Thus, the methodological basis of the study are the laws and categories of scientific knowledge, the relationship and interdependence of phenomena, historicism, systems approach, the connection of historical and logical, the interaction of national and universal.

At the same time, in order to identify and characterize the factors that promoted the organization of arts and crafts education institutions in Ukraine during this period, the methods of theoretical analysis of scientific literature, synthesis, comparison, systematization and generalization of the information was involved.

In the process of study the factors of formation of traditional decorative art are revealed and characterized, the criteria of compositional laws of creation of art products are determined, which include: general artistic laws and also compositional laws operating locally in separate kinds of decorative art.

It has been found that the laws that apply in many arts are called the main ones, namely: the laws of tradition, integrity, tectonics, scale, proportionality, contrast and nuance. The main criteria of artistic evaluation of decorative art works are outlined by:

- *compositional construction;*
- *ornamental motifs;*
- *execution techniques;*
- *color combinations;*
- *materials of execution;*
- *product size.*

It is stated that due to the active work of professional artists, masters-mentors, historians, art critics, philanthropists, prominent figures of art, culture, science and education, activists of “zemstvo” institutions, the development of art education in Ukraine in the XIX – early XX centuries was accompanied by expansion of institutions that provided special arts and crafts education in various fields of decorative arts.

Key words: *decorative art of Ukraine, types of arts and crafts, factors of organization of arts and crafts education institutions, criteria of artistic evaluation of decorative products.*

УДК 37.013.42:159.923

Павло Смоляк

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

ORCID ID 0000-0003-0016-5561

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/414-424

ЕВОЛЮЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ОСОБИСТОСТІ

Мета статті полягає у виокремленні й обґрунтуванні етапів еволюції педагогічної думки щодо формування соціальних навичок особистості. Для цього застосовано такі методи наукового дослідження, як історико-генетичний, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування. Виділено сім етапів еволюції поглядів на